

УДК 338:24

JEL Classification: C13, C38, L38

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Антонець О.О., к.е.н. доцент,

Харченко А.О., к.е.н. доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Анотація. Предметом наукового дослідження є туристична привабливість регіонів України. Мета - розробка методичного підходу до оцінки рівня туристичної привабливості регіонів та його застосування враховуючи сучасний стан показників розвитку туризму. В роботі використано методи багатомірного статистичного аналізу, а саме, ієрархічний кластерний аналіз та кластерний аналіз за методом k-середніх, експертні методи оцінки – для розрахунку вагових коефіцієнтів показників та метод середньозваженого показника для остаточного визначення туристичної привабливості. В результаті роботи отримано розбиття регіонів на чотири туристичні кластери та кількісно визначено їх привабливість в диференціації за різними компонентами, що відображають наявні ресурси регіону, можливості щодо надання послуг із проживання та оздоровлення, харчування. Найбільш туристично привабливим регіоном України є Львівська область, яка складає окремий кластер. Наступною групою регіонів за туристичною привабливістю виявилися Харківська та Дніпропетровську області. Сильна сторона цієї групи областей – великий природно-ресурсний потенціал. Група Миколаївської, Одеської та Херсонської областей мають трохи нижче значення середньозваженого критерію, ніж попередній кластер. Решта областей опинилися в найменш привабливому кластері. Надано рекомендації щодо покращення кожної компоненти в окремому кластері. Результати можуть бути застосовані при розробці інвестиційних програм в сфері туризму України як з боку держави, так і з боку приватних вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Ключові слова: туристична привабливість, регіони, кластеризація, середньозважений показник.

TOURIST ATTRACTIVENESS ESTIMATION OF UKRAINE'S REGIONS

Olga Antonets, PhD, Associate Professor,

Alla Kharchenko, PhD, Associate Professor

National technical university «Kharkiv Polytechnic Institute»

Summary. The subject of scientific research is a tourist attractiveness of Ukraine's regions. The aim of research is development methodical approach to estimation level of tourist attractiveness in different Ukraine's regions and its application, assuming into account the modern level of indexes of tourism development. The methods of multidimensional analysis are used in research, in particular, hierarchical cluster analysis and cluster analysis by the method of k-means, expert method of estimation are used to the calculation of coefficients weights and weighted average index to final determination of tourist attractiveness. As a result of work regions division is obtained on four tourist clusters and their attractiveness is certain quantitatively in differentiation components that represent resources of region, possibility in relation service of accommodation and making healthy, catering. Most tourist attractive of Ukraine is the Lviv area folds detached cluster. The next cluster include Kharkiv and Dni-propetrivsk regions. A strong side of this cluster is large naturally-resource potential. The cluster of Mykolaiv, Odesa and Kherson regions have a nether value of weighted average criterion than previous cluster. Recommendations are given in relation to the improvement of every component in every cluster. Results can be applied at investment program development in the sphere of tourism of Ukraine from the state and from the private domestic and foreign investors.

Keywords: Tourist attractiveness, regions, clusterization, weighted average index

Постановка проблеми. Туризм як високодохідна галузь господарства, що динамічно розвивається, має величезне значення в розвитку регіонів, є джерелом доходів на державному і регіональному рівнях, сприяє створенню додаткових робочих місць і збереженню природних і культурних цінностей регіонів.

Великі туристичні ресурси, які має Україна не дають гарантії успішного розвитку туристичної індустрії. Оцінка туристичної привабливості території є основою для формування туристичного бізнесу в регіоні, визначає особливості і структуру регіонального туристичного продукту, нові туристичні маршрути, формування пріоритетних напрямів

інвестиційної політики. У зв'язку з такою ситуацією проблема підвищення туристичної привабливості території залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно визначення привабливості областей та регіонів, найбільш відомими є моделі І.В. Зоріна та В.І. Азара, в яких показано необхідність визначення оптимального розміщення зони рекреації та туризму на території окремих областей, але вказані моделі враховують витрати часу на переміщення до зони рекреації, природні ресурси та можливості області щодо прийому та розміщенню відпочиваючих [1,2]. Глибоке дослідження рівня привабливості окремих територій представлено в працях О.М. Музиченко-Козловської, де представлено розширений перелік показників туристичної привабливості: географічне розташування, матеріально-технічно база туризму, маркетингова політика, якість довкілля, загальний імідж регіону [3]. Перелічені показники згортаються в інтегральний за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Однак, як зазначає сам автор, використання регресійного аналізу має недолік: на результуючий показник впливає не кожен окремий показник у їх сукупності, а усереднене його значення із сукупності показників за регіонами. Також питаннями аналізу та формування туристичної привабливості займалися О.П. Савіцька, Н.В. Савіцька, але дослідження цих авторів в більшому ступеню стосуються Львівської області [4].

Невирішені складові загальної проблеми. Для розробки планів підвищення туристичної привабливості території та управління нею методики, що не враховують комплексну картину непридатні, тож необхідним є розробка та використання методики інтегрального показника, який формується шляхом згортання багатьох одиничних показників. До того ж при відборі показників зручним буде їх систематизація за окремими компонентами туристичної привабливості та подальше урахування взаємозв'язків між ними з метою виключення з моделі неінформативних факторів. Також потрібно відзначити, що для успішної оцінки туристичної привабливості регіону та подальшого управління процесом формування високої туристичної привабливості регіону доцільно використовувати чинники, статистична інформація про які носить кількісний характер та є легко досяжною.

Формулювання цілей статі. Для врахування усіх чинників та визначення ступеню впливу кожного з них на можливість підвищення туристичної привабливості територій України, необхідно розробити методичний підхід приведення великої кількості окремих показників до одного чи малої кількості узагальнюючих показників та на його основі провести оцінку туристичної привабливості регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Комплексний інтегральний показник дасть змогу порівняти потенціали розвитку різних туристичних територій та прийняти оптимальне рішення щодо можливості отримання соціально-економічного ефекту від їх розвитку.

Оцінка рівня туристичної привабливості груп регіонів України складатиметься з таких етапів:

- відбір показників туристичної привабливості регіонів за допомогою кореляційного аналізу;
- ієрархічний кластерний аналіз для визначення кількості кластерів (груп) областей;
- кластерний аналіз методом к-середніх;
- розрахунок вагових коефіцієнтів значимості показників туристичної привабливості регіону;
- розрахунок середньозважених критеріїв за підсистемами показників;
- розрахунок загального показника туристичної привабливості за всіма підсистемами показників по групам регіонів;
- аналіз результатів розрахунків.

Виходячи з даного визначення, слід зазначити, що для утворення туристських кластерів доцільно обирати ті показники, які можливо навести у кількісній формі. Крім того, необхідно обрати показники, які характеризуватимуть привабливість різних видів туризму.

Для дослідження можливостей утворення туристських кластерів була використана система показників, що запропоновано в роботі [5], яка об'єднує три підсистеми (ресурси, обсяг наданих послуг та підприємство).

Для подальших розрахунків необхідно розуміти, як пов'язані між собою показники. Потрібно розуміти, чи впливають вони один на інший. В ході проведення кореляційного аналізу за допомогою парних коефіцієнтів кореляції Пірсона остаточно для аналізу було обрано наступні показники:

- 1) підсистема «ресурси»:
 - адміністративно-територіальних одиниць, одиниць;
 - природно-ресурсний потенціал, %;
 - пам'ятники національного значення, одиниць;
- 2) підсистема «обсяг наданих послуг»:
 - кількість осіб, які оздоровлені у санаторно-курортних (оздоровчих) закладах, осіб;
 - обслуговано приїжджих у готелях та інших місцях для короткотермінового проживання, усього, осіб;
- 3) підсистема «підприємство»:
 - санаторно-курортні (оздоровчі) заклади, одиниць;
 - кількість номерів у готелях, одиниць;
 - мережа ресторанного господарства, усього, одиниць;

Кластеризацію областей України було проведено за допомогою програмного пакету SPSS Pasw Statistics 18 на основі статистичної інформації за останній рік [6]. Для визначення кількості кластерів використано ієрархічний кластерний аналіз, який показав стрибок значень коефіцієнтів на 18-й ітерації (з 1,486 до 2,086), отже, оптимальне число кластерів 4 [7].

Остаточний розподіл на кластери здійснено за методом к-середніх [8]. Кількість спостережень у кожному кластері представлена у таблиці 1.

Таблиця 1 – Кількість спостережень у кожному кластері

Номер кластеру	Кількість елементів в кластері
1	16
2	1
3	2
4	3
Валідні	22

Як видно з таблиці 1, є окремий кластер з однією областю – Львівською. Для перевірки можливості приналежності цієї області до одного в кластерів з іншими областями, були спроби зробити іншу кількість кластерів. Проте, за результатами, експериментуючи з різною кількістю кластерів, Львівська область все одно складала окремий кластер. Харківська і Дніпропетровська області увійшли у третій кластер, Миколаївська, Одеська та Херсонська області – у четвертий. Усі інші 16 областей увійшли в перший кластер.

Характеристики кожного з кластерів представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Характеристики кластерів методом к-середніх

Показники	Кластер			
	1	2	3	4
Кількість адміністративно-територіальних одиниць	0,6021	1,0000	0,8460	0,4832
Природно-ресурсний потенціал	0,2261	0,3008	0,6179	0,2575
Кількість пам'ятників національного значення	0,1671	1,0000	0,0981	0,0829
Кількість осіб, які оздоровлені у санаторно-курортних закладах	0,0498	0,3934	0,1156	0,2073
Обслуговано приїжджих у готелях та інших місцях для короткотермінового проживання, усього	0,2022	1,0000	0,4719	0,4290
Санаторно-курортні заклади	0,0915	0,1985	0,2059	0,5282
Кількість номерів у готелях	0,1581	0,5936	0,3835	0,7573
Мережа ресторанного господарства	0,4124	0,9681	0,8193	0,3594

Для того, щоб зрозуміти сильні та слабкі сторони кожної групи областей та зробити висновки, які групи кластерів найбільш туристично привабливі, потрібно знайти інтегральні індекси. Для детальнішого аналізу доцільно розрахувати інтегральні індекси.

си трьома підсистемами відібраних показників («ресурси», «обсяг наданих послуг», «підприємство»).

Для розрахунку інтегральних індексів необхідно знати вагові коефіцієнти використаних показників туристичної привабливості, тобто значимість кожного показника порівняно з іншими показниками.

Для розрахунку вагових коефіцієнтів використовувався експертний метод. Була здійснена попарна оцінка ступеню важливості критеріїв. Це означає, що формується набір оцінок $y_{i,j}$, де $y_{i,j}$ показує у скільки разів i -й критерій важливіше ніж j -й. В результаті утворюється матриця Y . Елементи матриці повинні бути узгоджені за формулою (1) та відносно головної діагоналі зворотні (2).

$$y_{i,j} = y_{i,k} \cdot y_{k,j} \quad (1)$$

$$y_{i,j} = \frac{1}{y_{j,i}} \quad (2)$$

Отримано наступні значення вагових коефіцієнтів значимості (таблиця 3):

Таблиця 3 – Вагові коефіцієнти показників туристичної привабливості

Показники	Вагові коефіцієнти
Кількість адміністративно-територіальних одиниць	0,199
Природно-ресурсний потенціал	0,368
Кількість пам'ятників національного значення	0,433
Кількість осіб, які оздоровлені у санаторно-курортних закладах	0,56
Обслуговано приїжджих у готелях та інших місцях для короткотермінового проживання, усього	0,44
Санаторно-курортні заклади	0,401
Кількість номерів у готелях	0,314
Мережа ресторанного господарства	0,284

В таблиці 4 представлено остаточні показники, що характеризують привабливість кожного кластеру

Таблиця 4 – Інтегральні показники рівня привабливості груп областей за усіма критеріями

Підсистеми показників	Значення середньозваженого критерію для кластерів			
	1	2	3	4
Ресурси	0,276	0,743	0,438	0,227
Обсяг наданих послуг	0,117	0,66	0,272	0,305
Підприємства	0,204	0,541	0,436	0,552
Інтегральний індекс	0,204	0,661	0,383	0,34

Виходячи з отриманих значень середньозважених критеріїв, можна зазначити, що найбільш туристично привабливим регіоном України є Львівська область. Для інвесторів, які розраховують на швидке отримання прибутку, це найвигідніша область.

Наступною групою регіонів за туристичною привабливістю можна назвати Харківську та Дніпропетровську області. Сильна сторона цієї групи областей – великий природно-ресурсний потенціал. Тому інвесторам може бути цікаве інвестування у розвиток екстремального та спортивно-оздоровчого туризму (області багаті на природні рекреаційні ресурси). Проте об'єм послуг у областях порівняно невеликий, тому можна рекомендувати розвивати місцевим органам влади або інвесторам об'єкти туристичного інтересу (побудова чи реконструкція архітектурних споруд чи пам'ятників національного значення). Також можливе розроблення інвестиційних пропозицій щодо створення на території Харківського регіону дестинацій історико-культурного туризму як великих тематичних парків, таких як: «Донецьке городище», «Харківська фортеця», «Слобожанське село» тощо. Такі парки мають стати провідниками реалізації програми з відродження, збереження та популяризації народних ремесел та промислів [9,10].

Група Миколаївської, Одеської та Херсонської областей мають трохи нижче значення середньозваженого критерію, ніж Харківська та Дніпропетровська області. Сильною стороною цих регіонів є, перш за все, унікальні природно-кліматичні умови, розташування біля морів та значна кількість культурно-історичних визначних пам'яток, відомих на увесь світ. Тут найбільший показник за кількістю санаторно-курортних закладів, ресторанів та готелів, але невеликий показник обсягу послуг. Отже, для розвитку туристичної привабливості потрібно покращити якість обслуговування, оскільки умови відпочинку для туристів мають вагоме значення. Це вигідно як для державних інвестицій, так і для іноземних. Необхідні ремонтні та реконструкційні роботи над відомими музеями (у Одеській області багато з них у незадовільному стані). Можливий розвиток екологічного туризму.

Висновок. Таким чином, у науковому дослідженні представлено методичний підхід до оцінювання туристичної привабливості регіонів із використанням інтегрального показника побудованого на основі комплексу факторів із урахуванням їх вагомості. Застосовані економіко-математичні методи дозволяють робити більш точні та об'єктивні оцінки щодо рівня розвитку туризму в тій чи іншій області. У подальшому методичний підхід буде розширено за рахунок дослідження динаміки змін туристичних кластерів України.

Перелік посилань:

1. Азар В. И. Экономика и организация туризма / В. И. Азар. – Москва: Экономика, 1972. – 182 с.
2. Зорин И.В. Менеджмент туризма : Туризм и отраслевые системы : учеб. для студентов вузов турист. профиля / И. В. Зорин, А. И. Зорин, Т. А. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 271 с.
3. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території. Монографія. / О.В. Музиченко-Козловська - Львів: Новий Світ-2000, 2012. - 176 с.
4. Савицька О. П. Формування туристичної привабливості території / О. П. Савицька, Н. В. Савицька, І. Я. Кулиняк // Науковий вісник НЛТУ України. - 2012. - Вип. 22.15. - С. 148-154.
5. Леонт'єва Ю. Ю. Прикладні аспекти міжрегіональної кластеризації в туризмі / Ю. Ю. Леонт'єва, Н. М. Влащенко // Бізнес Інформ: науковий журнал. – 2012. – № 9 (416). – Х. : ВД «ІНЖЕК» – С. 177–183.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
7. Кендалл М.Дж., Стьюарт А. Многомерный статистический анализ и временные ряды. - М.: Наука, 1976. – 736 с.
8. Крыштановский А.О. Анализ социологических данных с помощью пакета SPSS [Текст]: учеб. пособие для вузов / А.О. Крыштановский; - Высшая школа экономики. – М.: Изд.дом ГУ ВШЭ, 2006. – 281 с.
9. Туризм в Україні. Класифікація та види [Текст] / Л. І. Коржилов // Ефективна економіка. – 2014. – С. 22-28.
10. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А.Смолій, В.К.Федорченко, В.І.Цибух. - К.: Видавничий Дім "Слово", 2006. – 372 с.

Стаття надійшла: 22.01.2016 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 338.49

JEL Classification: R5

СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Федотова Ю.В., к.е.н., доцент

Харківський національний університет міського господарства Ім. О. М. Бекетова

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі інформаційного сектору у розвитку економіки регіонів України. Об'єктом дослідження виступають складові інформаційно-аналітичної інфраструктури національної економіки. Встановлено, що роль інформаційно-аналітичної інфраструктури полягає у: формуванні технологічної системи зв'язку для обміну інформацією; сприянні розвитку і відновленню підсистем соціальної сфери діяльності на базі застосування інформаційно-комунікаційних технологій; організації сфери ділової інформації, консалтингу і реклами з метою посилення конкурентоспроможності основних галузей виробництва за рахунок використання інноваційних методів, рішень, технологій; розвитку наукових інститутів стосовно реалізації фундаментальних, прикладних і дослідно-конструкторських розробок, спрямованого на впровадження наукових досліджень у виробничу діяльність з урахуванням потреб ринку.